

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 76

Fylke: Nordland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Beiarn

Emne: Dei kloke

Bygdelag: Salten

Oppskr. av: Kristian Sandvik

Gard: Sandvik

(adresse): Ytre Beiarn

G.nr. 8 Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

DEI KLOKE.

Her i bygda var det ikke mange som kan henregnes til dei kloke. Først på listen kommer :

Jon Andersen , Gråtådal, født i Beiarn 25. desember 1823 døde 1904. Foreldrene var fra Rana. Bosatte seg i Gråtådal og hans navn i omtale blev da "Gråtå Jo". Om denne mann fortaltes mange historier. Som gut hadde han ovemåte lyst til å lese i nær sakt alt som var trykt. Hadde sine bøker i et stabur som skulde være omtrent fullt. Av sproklige bøker hadde han latinske, hebraiske, den lapiske bibel, engelske og tyske lesebøker og desuten mange lægebøker å andre. Han var stadig på reiser å drev med urmak ring å kurerte folk å fe . Ja det sies at han også skrev ut resepter som sies å bli godtatt av apoteket. Det er så rart med det jevne folk når man hørte noget om en å dette blev fortalt fra mann til mann har det lett for å bli forstørret på mange vis så det måtte nok en hel bok til for å fortelle det vesentlige. En ting er ialfall sikkert. De meste kurerer var nok gamle legemidler men der er enkelte trekk som vidner om at der var brukt av de gamle lappe kunster mot gan å slikt. Når han var på slike turer sørget han alltid å få låne bøker som han aldrig skaffet igjen. Hvis noen spurte om å få tilbake en lånt bok svarte han som regel: "På dommens dag" så hans bibliotek vesentlig bestod av lånte bøker. Han samlet ikke bare på bøker men også andre saker som han drog med sig hjem. Han kurerte folk og fe men brukte helst gangbare medisiner og kogte sjelden noe selv. Han brukte å kurere for nersakt alt å ingen nulevende kan med sikkerhet si hvormange av kurene som virkelig hjalp. Det som ialfall var helt sikkert var om bløstening. Den er sikker å kan gjøres både med onde å gode midler. Men disse kunster kunde mange gjøre å det er de som kan det idag. Hans virksomhet var vesentlig i Beiarn dog kunde han på sine turer også være i grannebygdene Gildeskål og Skjerstad. Han virket også en tid som omgangsskolelærer. Sitt gårdsbruk eller rydnings jord var som rimelig etter alle disse reiser mindre bra om man kan si det så mildt.

Annet blad av nr.76. Dei "kloke" Fortsettelse.

Den neste mann i Beiarn blir vel:Jonas Larsen,født 1865 og bosatt i Trolid.Han var ren lap. fra Sverige. Han hørte til en tid da bopelsstedet i Sverige eller Norge var nesten flytende.Således fikk han først under siste verdenskrig sin endelige bosted fullt ordnet for å få alderstryggden endelig avgjort.Det var en stilfaren de mann som det ofte var noen som vilde ha ham til å hjelpe seg på en eller annen måte. Som bløstemmer var han helt fortrolig med å det var de som vilde ha ham til å hjelpe seg med saker som helst hørte under det overnaturlige.Når han var full burde man ikke erte ham for da gikk det galt.Vor lensmann Kaare Aasen sies å ha hatt et lite oppgjør med ham mens han var lensmanns fullmektig.Vilde eller ertet Jonas Larsen med at han måtte vel arrestere ham for fyll å spetakkel å tok vist borti ham også.Men da bad Jonas Larsen ham å være forsiktig ellers gikk det dårlig med hånden.Lensmannen fikk sår å svull på hånden å kunde ikke få det til å gro trods sykehusopphold men måtte tilslutt få lappen til å ordne dette.En mann hadde stukket hul på lårpulsåren å Jonas stanset blodet men ba om at han ikke måtte rive så ret opp.Når det holdt på å gro klødde han såret opp. Doktoren kom tilstede å ar beidet slik at han besvimte uten å få det stanset så mannen døde. Dette var et lite trekk om å kurere mennesker,Litt om dyrhistorier. Sviger sønnen fortalte dette under siste verdenskrig da det var rasjonering. Han hadde ei ku som var så gammel at kua ikke melket noe større å vilde ha den strøket i tallet. Mannen blev spurt om hvorfor han ikke slaktet kua.Da fortalte han at for mange år tilbake lå kjørne borte å engang nesten en uke å var streifet helt til Gråtådal å det var gråtådalkjerringene som kom med bud da de blev uenig om hvem som skulde melke kjørne.Jonas gikk da etter kjørne og fortalte da han kom hjem at nu hadde han ordnet med kjørne således at de kom hjem hver kveld etter bjellekua som var den kua han ikke vilde slakte.Siden den turen kom de alltid hjem man behøvde ikke å lete etter dem engang. Og der er mange rare historier om denne mann.Den siste som jeg hørte var:En man fra Øines skulde oppover for bl.a.å kjøpe tjære som var mangelvare under krigen.Etter en kuling var en telefonstolpe brukket å den blev da surret med streng av en strengbunt som lå ute i fjæren å som eiedes av Jonas Larsen.Som svar på spørsmålet om tjærekjøp spurte Jonas Har Du sett en bunt streng som er min så få den brakt til Tvervik hvor bilene gikk .Han fikk tjære men var aldeles forbløffet over spørsmålet om strengbunten som rimelig var.Å en masse slike historier går i bygda om denne mann.Medisiner var igrunnen lite han brukte men kunde mange merkelige ting. Så har vi en:Johan Lindemark fra Morin Sverige 1799-1868.Etter sigende skulde han ha måttet forlate en høiere læreanstalt av en eller annen grunn å kom til Beiarn hvor han viste seg å være en utmerket snekker,murer å kunde noe av hvert også ved å kurere folk og fe med mere eller mindre merkelige ting.Forøvrig tør jeg ikke berøre hvilke midler som var brukt.Har tidligere nevnt blodstemning som utførtes ved både onde og gode makter. Her i bygda var sikkert mange blodstemnere. En annen og kanskje mest benyttet kurering var kopping som var en åpning av en blodåre å suget blod ut så skulde

Tredje blad av emne 76.Dei kloke.

skulde smerterne gi seg. Man sa det var ondt blod som var årsåken til ondet.En av disse var:

Anton Sandvik født 1847 død ved ulykkestilfelle 23.juni 1916.Han hadde en skriftlig bruksanvisning med nøiaktig tegning over blodårene å forklaring over hvilke årer som skulde åpnes for de forskjellige sykdommer Til dette bruk hadde de en såkallt sneppert bitte liten kniv som tilslutt var anbrakt i en liten maskin hvorved skjæringen blev hurtig utført.Så satte de på de såkalte kopper de første av horn senere av glas med et lite hull hvor igjennem blodet blev suget ut. Mange gange hjalp det å vedkommende som var syk blev bra eller ialfall bedre å selvsakt enkelte ganger var det nytteløst.

På Kvel bodde også en blodstemmer:Karen Marie Johansen fra Hemminghytt født 1846, Gift med:Kristen Ellingsen .Hun drev mye med kopping å var vel mye søkt i slike tilfeller.

I Gildeskål hadde mann f.eks. Saur Karen muligens den mest beryktede har jeg nær sakt ho fekk Svarteboka for en skyss over til Tverlandet.Hun kunne kurere for nær sakt alt .Boka gik over til en av døtrene hennes.Penilla i Langnesvik som også kunde gjøre mye rart.

Der var også en lappekone:Ane Lotta.Hun var nesten farlig for nærboende folk .Hvis hun blev fornermet kunde man sikkert ane uråd.Det fortelles således at en man:Ulrik Kvarsnes fik kam i håret:En side hvit å en side sort.En annen mann som hadde et meget flott å langt skjegg.Falt det hele av så han blev som et barn i ansiktet.Å det gikk de underligste fortellinger om hende Dog mente man at alt var ved den ondes hjelp..Det var nemlig sjelden hun gjorde noe godt.

I Meløy var det en man som hette Stene.Hankkurerte med medisin som han laget selv av markens blomster og eller røtter. I Bodø var en kvenkone som laget en slags sår salve som var ualmindelig god for svukler å sår.Den kaltes kjerringsalve eller røsalve og var mye brukt,oftest med godt resultat.Etter at kven konen gik fra blev fru kaptein Pedersen den som laget salvenå senere tjeneste piken som var fra Beiarn.Såvidt vites lages ikke noe salve nu. I Fauske har Johannes Brateng,Leifset vist nok nu den største søkning.Han kurerer ved bøn å hånds påleggelse å har gjort mye godt. Dette er et lite utdrg av noe som man ofte hører nevnt som overtro men det er aldeles ikke tilfelle etter min erfaring.